

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Бухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

**Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal**

№ 1-Son 2026-yil

**Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy
komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda
№1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan**

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Tadjixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorvich - Texnika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich - pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Xamidov Akmal Amrulloevich – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi direktori)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent (Buxoro viloyati Pedagogik mahorat markazi Pedagogika va psixologiya, ta‘lim texnologiyalari kafedrasi mudiri)

Ismatova Dilafroz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasida dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Tadjixodjayev Zokirkhoja Abdusattorovich — Doctor of Technical Sciences, Professor.

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Khamidov Akmal Amrulloevich — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Director of the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Kosimov Ubaydulla Axrorovich — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology, Educational Technologies at the Bukhara Regional Center for Pedagogical Excellence.

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna

Qo‘qon Davlat universiteti dotsenti, (PhD)

Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi

Qo‘qon Davlat Universiteti 1-bosqich magistranti

O‘ZBEKISTONDA BOZOR IQTISODIYOTIGA O‘TISH BOSQICHIDA XOTIN-QIZLAR LIDERLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING HUQUQIY ASOSLARINING MUSTAHKAMLANISHI

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirish hamda uning huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Mustaqillik yillarida gender tenglikni ta‘minlash, ayollarning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan qonunlar, Prezident farmonlari va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so‘zlar: bozor iqtisodiyoti, xotin-qizlar, liderlik, gender tenglik, huquqiy asoslar, ijtimoiy faollik, davlat siyosati, islohotlar, ayollar huquqlari, O‘zbekiston.

Annotation. This article analyzes the development of women’s leadership in Uzbekistan during the transition to a market economy and its legal foundations. It examines reforms implemented since independence to ensure gender equality, enhance women’s socio-political and economic participation, and strengthen their legal protection, highlighting laws, presidential decrees, and key priorities of state policy.

Key words: market economy, women, leadership, gender equality, legal framework, social activity, state policy, reforms, women’s rights, Uzbekistan.

Аннотация. В статье анализируется развитие лидерской деятельности женщин в Узбекистане в период перехода к рыночной экономике и её правовые основы. Рассматриваются реформы, реализованные за годы независимости в целях обеспечения гендерного равенства, повышения социальной, политической и экономической активности женщин, а также приоритетные направления государственной политики, законы и указы Президента.

Ключевые слова: рыночная экономика, женщины, лидерство, гендерное равенство, правовые основы, социальная активность, государственная политика, реформы, права женщин, Узбекистан.

Kirish. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish davri O‘zbekiston taraqqiyotida yangi ijtimoiy-siyosiy bosqichni boshlab berdi. Bu davrda mamlakatda iqtisodiy tizimning isloh qilinishi bilan bir qatorda, jamiyatning ijtimoiy tarkibi, ayollar o‘rni va ularning faoliyatini ham tubdan o‘zgartirib yubordi. Ayniqsa, xotin-qizlarning iqtisodiy va siyosiy hayotdagi ishtirokini kengaytirish, ularning liderlik salohiyatini ro‘yobga chiqarish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi, birinchidan, mamlakatning inson kapitalini rivojlantirish strategiyasi bilan bog‘liq. Chunki jamiyat taraqqiyoti ayollar salohiyatini to‘liq safarbar etmasdan amalga oshmaydi. Ikkinchidan, bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida ayollarni iqtisodiy jihatdan mustaqil qilish, ularning mehnat huquqlarini kafolatlash va ijtimoiy himoyasini ta‘minlash gender tenglik siyosatining asosiy maqsadlaridan biridir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. O‘zbekiston Respublikasining **Konstitutsiyasi** xotin-qizlarning teng huquqli ishtirokini ta‘minlashning eng muhim huquqiy asosi bo‘lib xizmat qiladi. Asosiy qonunning 46-moddasida “**Ayollar va erkaklar teng huquqlidir**” deb belgilangan. Ushbu norma barcha sohalarida - siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy hayotda gender tenglikni kafolatlaydi. Shu konstitutsiyaviy me‘yorga asoslanib, bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida ayollar uchun iqtisodiy imkoniyatlar kengaytirildi, mehnat bozorida teng raqobat muhitini yaratish, ijtimoiy himoya

tizimini kuchaytirish choralari ko‘rildi. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi dastlabki yillarda qabul qilingan “Mehnat to‘g‘risida”gi Qonun (1995) hamda “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash davlat qo‘mitasi to‘g‘risida”gi Nizom (1996) ayollar huquqlarini amalda ta‘minlashda huquqiy asos bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi “Gender tenglik to‘g‘risida”gi Qonuni, shuningdek, 2019-yil 2-sentabrdagi “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash to‘g‘risida”gi Qonuni bu sohada huquqiy asosni mustahkamlashda muhim hujjatlar hisoblanadi. Shu bilan birga, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 7-martdagi “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish va oilalarni mustahkamlashga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi farmoni ayollar liderligini rivojlantirishga yangi bosqichda turtki berdi.

Natijalar va muhokama. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakatda bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni bilan bir qatorda, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularning rahbarlik va liderlik salohiyatini yuzaga chiqarish masalalari davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, 1991–2025-yillar oralig‘ida olib borilgan islohotlar xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rni va nufuzini mustahkamlash, ularni boshqaruv tizimida faol ishtirok etishlari uchun keng imkoniyatlar yaratdi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida ijtimoiy-siyosiy tizim tubdan o‘zgardi. Shu bilan birga, xotin-qizlarning mehnat bozoridagi mavqeyi, ularning iqtisodiy mustaqilligi, tadbirkorlik faoliyati, rahbarlik lavozimlariga ilgari surilish imkoniyatlari kengaydi. 1991-yilda “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash davlat siyosati to‘g‘risida”gi dastlabki hujjatlar ishlab chiqila boshlagan bo‘lsa, 1995-yil 2-martda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni bu yo‘nalishdagi dastlabki muhim qadam bo‘ldi. Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning dastlabki bosqichlarida, ayollarni iqtisodiy hayotga faol jalb etish bilan birga, ularning huquqiy himoyasini ta‘minlashga ham alohida e‘tibor qaratildi. 1999-yilda “Oila kodeksi”ning qabul qilinishi, 2004-yilda esa “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzuridagi Xotin-qizlar qo‘mitasi”ning faoliyatini kuchaytirish to‘g‘risidagi qarorlar ayollar huquqlarini mustahkamlashga xizmat qildi. Aynan shu yillarda “Ayol – oila – jamiyat” tamoyili asosida qator ijtimoiy dasturlar amalga oshirildi. 2017-yil 2-fevralda Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan “Xotin-qizlarni qo‘llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmon (PF-4938) tarixiy ahamiyatga ega bo‘ldi. Mazkur hujjatga asosan, Xotin-qizlar qo‘mitasi negizida “Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi” tashkil etilib, barcha hududlarda xotin-qizlar bilan ishlashning yangi tizimi joriy etildi. Bu hujjat ayollar liderlik faoliyatini rivojlantirish uchun yangi davrni boshlab berdi.

Shuningdek, 2019-yil 2-sentabrda “Gender tenglikni ta‘minlash to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilinib, u O‘zbekiston tarixida birinchi marta ayollar va erkaklarning teng huquqliligini huquqiy jihatdan mustahkamladi. Bu qonun xotin-qizlarning siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy hayotda, xususan, rahbarlik lavozimlarida faol ishtirok etishlari uchun mustahkam zamin yaratdi. Shuningdek, “Ayollar daftari” tizimi orqali ularning iqtisodiy mustaqilligini ta‘minlash, tadbirkorlik faoliyatiga yo‘naltirish, yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantirish borasida keng imkoniyatlar yaratildi. Bugungi kunda minglab ayollar rahbarlik, biznes, ta‘lim va madaniyat sohalarida o‘zini namoyon etmoqda. Ularning soni senatorlar, deputatlar, vazirlik va idoralarda rahbarlar orasida tobora ortib bormoqda. Misol uchun, 2023-yil holatiga ko‘ra, O‘zbekiston Oliy Majlisining Qonunchilik palatasida ayollar ulushi 32 foizni tashkil etgan bo‘lib, bu Markaziy Osiyoda eng yuqori ko‘rsatkichlardan biridir. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisida faoliyat yuritayotgan **ayol deputatlar** sonining oshishi siyosiy liderlikning rivojlanayotganidan dalolat beradi. Ular orasida iqtisodiyot, ta‘lim, ijtimoiy siyosat, ekologiya va sog‘liqni saqlash yo‘nalishlarida tashabbuskorlik ko‘rsatgan ayollar soni sezilarli darajada ortdi. Shu jihatdan, **Tanzila Narbayeva** – O‘zbekiston Respublikasi Senati Raisi sifatida mamlakat tarixida birinchi marta eng yuqori parlament lavozimida faoliyat yuritayotgan ayol rahbar bo‘ldi. Bu fakt ayollar liderligi borasidagi tarixiy burilish nuqtasi bo‘lib, gender siyosatining amaliy ifodasidir.

2020-yildan boshlab ayollar uchun “Lider ayollar” dasturi, “Tadbirkor ayol” loyihasi, “Ayollar daftari” tizimi joriy qilinishi ularning amaliy faoliyatini yanada kuchaytirdi. Masalan, 2023-yilda respublika bo‘yicha 800 mingdan ortiq xotin-qizlar “Ayollar daftari” orqali qo‘llab-quvvatlangan, 120 mingdan ortig‘i yangi ish joylari bilan ta‘minlangan. Bunday natijalar ayollarning iqtisodiy faoliyatdagi o‘rni tobora mustahkamlanayotganini ko‘rsatadi. Bugungi kunda respublikada 2000 dan ortiq ayol rahbarlik lavozimlarida ishlamoqda, 100 mingdan ortiq ayol kichik biznes va tadbirkorlik bilan shug‘ullanmoqda. Ularning orasida xalq deputatlari, vazirlik xodimlari, viloyat va tuman kengashlari raislari, oliy o‘quv yurtlari rektorlari ham bor. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat xizmatini rivojlantirish agentligi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2025-yil holatiga ko‘ra, davlat boshqaruvi tizimida rahbar ayollar ulushi 28 foizni tashkil etadi.

Xotin-qizlarning liderlik sifatlarini rivojlantirishda ta‘lim tizimi ham muhim rol o‘ynamoqda. Ayniqsa, oliy ta‘lim muassasalarida “Liderlik va menejment asoslari” kabi fanlarning joriy etilishi yosh ayollarda tashabbuskorlik, strategik fikrlash, muammoni hal etish va jamoa boshqaruvini o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirmoqda. Bundan tashqari, “Oila va jamiyat” markazlari, “Ayol va siyosat” klublari, “Qizlar yetakchilik maktabi” loyihalari orqali ayollarni ijtimoiy hayotga faol jalb etish amaliyoti kengaymoqda. Mamlakatda ayollar rahbarligidagi tadbirkorlik subyektlari soni yil sayin ortib bormoqda. Statistika agentligi ma‘lumotiga ko‘ra, 2022-yilda xotin-qizlar tomonidan boshqariladigan kichik korxonalar ulushi 27 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilga kelib bu ko‘rsatkich 34 foizga yetdi. Bu holat xotin-qizlarning bozor iqtisodiyotidagi o‘rni nafaqat mustahkamlanayotganini, balki ularning rahbarlik salohiyati ham tobora ortib borayotganini anglatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirish masalasi davlat siyosatining ajralmas tarkibiy qismiga aylandi. Ayollarni iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jarayonlarga faol jalb etish orqali nafaqat gender tenglik, balki barqaror taraqqiyotga asos solindi. Qabul qilingan qonunlar, davlat dasturlari va institutlarning faoliyati natijasida ayollarning boshqaruv, tadbirkorlik, ilm-fan hamda jamoat hayotidagi ishtiroki sezilarli darajada oshdi. Bozor iqtisodiyotining insonparvar modeli aynan xotin-qizlarning ijtimoiy faolligi, yetakchilik salohiyati va tashabbuskorligi bilan boyimoqda. Ularning rahbarlik lavozimlaridagi muvaffaqiyati jamiyatda adolat, teng imkoniyatlar va demokratik qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu bois, ayollar liderligini rivojlantirishga qaratilgan huquqiy asoslarning yanada takomillashuvi, ularning amalda to‘liq ishlashini ta‘minlash – O‘zbekistonning modernizatsiya yo‘lida muhim strategik vazifa bo‘lib qolmoqda. Zero, kuchli ayollar – kuchli jamiyat, kuchli iqtisodiyot va adolatli kelajakning kafolatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2023. – 46-modda.
2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni** “Xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – *Xalq so‘zi*, 1995-yil 3-mart, №45, B- 2.
3. **Gender tenglikni ta‘minlash to‘g‘risida”gi Qonun.** – *O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami*, 2019-yil, №37, 753-modda.
4. Narbayeva T. “Ayol rahbarlar – yangilanish davrining faol kuchi”. – *Oila va jamiyat*, 2020, №5, B–15.
5. “Xotin-qizlar faoliyati bo‘yicha 2024-yilgi hisobot.” – O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma‘lumotlari asosida. – “Xalq so‘zi” gazetasi, 2024-yil 17-mart soni, 6-bet.

Maxmudova Zulfiya Mexmonovna

Buxoro davlat universiteti,

Psixologiya kafedrasi dotsenti, psixologiya fanlari doktori (DSc).

QO‘RIQLASH XIZMATI XODIMLARI KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING IJTIMOYIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada qo‘riqlash xizmati xodimlari ijtimoiy-psixologik va kommunikativ kompetentligi omillarining namoyon etilishi va rivojlanishini tadqiq etish hamda uning o‘ziga xos ijtimoiy-psixologik omillarini takomillashtirish haqida fikr yuritilib, xodim ijtimoiy-psixologik kompetentligi va kommunikativ kompetentligini rivojlantiruvchi ijtimoiy-psixologik omillar, komponentlarini aniqlash mexanizmlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: kompetentlik, xodim ijtimoiy-psixologik kompetentligi, kasbiy kompetentlik, kompetentlik, kasbiy faoliyat, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalar, kasbiy psixologik xususiyatlar

Аннотация. В данной статье рассматриваются исследования проявления и развития факторов социально-психологической и коммуникативной компетентности сотрудников органов безопасности и совершенствования ее специфических социально-психологических факторов, раскрываются механизмы определения компонентов.

Ключевые слова: компетентность, социально-психологическая компетентность работника, профессиональная компетентность, компетенция, профессиональная деятельность, профессиональные знания, умения и навыки, профессионально-психологические характеристики.

Abstract. This article discusses the research of the manifestation and development of the factors of social-psychological and communicative competence of security service employees and the improvement of its specific social-psychological factors., the mechanisms for determining the components are revealed.

Key words: competence, social-psychological competence of an employee, professional competence, competence, professional activity, professional knowledge, skills and competencies, professional psychological characteristics

Kirish. Respublikamizda so‘nggi yillarda huquq-tartibot organlari faoliyati samaradorligini oshirish, qo‘riqlash xizmati xodimlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshirish masalalariga alohida e‘tibor qaratilib kelinmoqda. «Qo‘riqlash faoliyati to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi qonunida qo‘riqlash xizmati sohasidagi munosabatlarni tartibga solish borasida muhim vazifalar belgilab berilgan. Bu qonunda ko‘rsatib o‘tilgan bunday muhim vazifalarni bajarishda qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishga oid tadqiqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan, qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini oshirish, ularning shaxsiy sifatlariga xos bo‘lgan xususiyatlarni ro‘yobga chiqarish, psixokorreksion va rivojlantiruvchi usullar orqali ularning kasbiy faoliyat samaradorligiga bevosita ta‘sir etuvchi kasbiy, kommunikativ va ijtimoiy-psixologik kompetentlik omillarini shakllantirish dolzarb muammo sifatida belgilangan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Kompetentlik va kompetensiya kategoriyalarining tuzilmasini o‘rganish jarayonida bir nechta yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish mumkin. Ko‘pgina mualliflar faoliyatli yondashuvni istiqbolli deb baholaydilar, shuningdek ular kompetentlikni kasbiy faoliyatda namoyon bo‘ladi va shu bilan bir qatorda uning asosi ham, deb hisoblaydilar. Bunday holatda kompetentlik jarayonning aniq doirasida samarali harakatni yuzaga keltirish uchun zarur bo‘lgan ichki resurslar tizimi sifatida tushuniladi. Kompetentlik tuzilmasi quyidagi komponentlarga ajratiladi: yo‘naltiruvchi va ijrochi, mazmunli (bilim) va jarayonli (ko‘nikma), kognitiv va operatsional.

Ma'lumki, kompetensiya – bilim, ko'nikma, malaka, qarashlar, individning qadriyati va shaxsiy sifatleri, kvalifikatsiyaning namoyon bo'lishi yoki ta'sir ko'rsatish qobiliyati bo'lib, XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ko'pgina ilmiy adabiyotlarida, psixologik manbalarda aks eta boshlagan.

Namoyon Bo'lishi Kompetentlik turi	Bilim	Munosabat	Amalga oshirish xislati
Kasbiy kompetensiya	Davlat standartlari, zamonaviy ehtiyojlar darajasida o'z sohaning mazmun-mohiyatini tushunish va anglash	Adolatli va halol, yuksak ma'naviy-axloqiy xususiyatlarni fuqarolar bilan har tomonlama, hamkorlik orqali muomalada ro'yobga chiqara olish	Faoliyat jarayonini zamonaviy psixologik usullar asosida muvaffaqiyatli amalga oshirish orqali kutiladigan natijaga to'liq erishish
Ijtimoiy kompetensiya	Atrofdagilarni individual qobiliyatlarini, o'z vaqtida ilg'ash, his-tuyg'u, emotsional holatlarini tushunish, anglash	Fuqarolarni va hamkasblarini to'g'ri tushunish, ular haqida noto'g'ri salbiy fikrga bormaslik	Fuqarolar, hamkasblar, jamoatchilik va rahbariyat bilan muvaffaqiyatli hamkorlik qilish
Shaxsiy, individual kompetensiyasi	O'zining intellektual, kognitiv kuchli tomonlarini va kamchiliklarini ilg'ash, ularni uzluksiz o'rganish orqali bartaraf qilib borish	O'zining kuchli tomonlarini qadrlash va kamchiliklarini tan olish, butun bor kuchini xatolarni tuzatishga o'zini har tomonlama serqirra rivoji uchun ichki va tashqi omillar, imkoniyatlardan samarali foydalana olish	O'zining nimaga qodirligini tan olgan holda o'zining individual-psixologik, intellektual, kognitiv salohiyatini yanada rivojlantirishni davom ettirish

Dastlab, kompetensiyalar uch asosiy guruhga ajratiladi: shaxsiyatga doir, kasbiga va faoliyatiga oid. Faoliyat jarayonida xodimning asosiy vazifasi - kasbiga oid (tayanch) kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga yordam berishdan iborat. Qo'riqlash xizmati xodimlarini quyidagi kompetensiyalar, faoliyat jarayonida shakllantirilishi lozim bo'lgan asosiy tayanch kompetensiyalar sifatida belgilab berilgan:

- Kommunikativ;
- Shaxs sifatida o'zini-o'zi rivojlantirish;
- Ijtimoiy faol fuqarolik;
- Umummadaniy;
- O'z sohasi yangiliklaridan xabardor bo'lish.

Faoliyat jarayonida qo‘riqlash xizmati xodimlarida shakllantirilishi lozim bo‘lgan bu tayanch kompetensiyalarni ularni emotsional intellekt omillarini shakllantirish bilan proporsional ravishda olib borilishi va takomillashtirilishi maqsadga muvofiq.

Qo‘riqlash xizmati xodimlarida shakllantirilishi va takomillashtirilishi lozim, deb ko‘rsatilgan tayanch kompetensiyalar quyidagilardan iborat:

1. Kommunikativ kompetensiya:

– o‘z fikrini og‘zaki va yozma tarzda qisqa, lo‘nda, tushunarli hamda ta’sirchan bayon qilish, so‘zlarni talaffuz qilishda urg‘uni to‘g‘ri qo‘yish, nutqda shevaga xos so‘zlarni ishlatmaslik, adabiy til me‘yorlariga amal qilish, o‘z fikrini imlo va husnixat qoidalariga rioya etgan holda xatolarsiz bayon qilish;

– turli davralarda, katta-kichik yoshdagi notanish insonlar bilan muloqotga kirisha olish, muloqotda o‘zidan kattalarga hurmat, kichiklarga izzat ko‘rsatish;

– vaziyat taqozosiga ko‘ra hamkorlikda ishlash jarayonida jamoa va guruh a‘zolari fikrini tinglay bilish, hurmat qilish, e’tirozli fikrlarga to‘g‘ri munosabat bildirish, ular fikrini shakllantirishda o‘z ulushini qo‘shish.

2. Shaxs sifatida o‘zini-o‘zi rivojlantirish kompetensiyasi:

– shaxs sifatida doimiy ravishda o‘z-o‘zini rivojlantirish, ma’naviy, psixologik va intellektual kamolotga intilishni doimiy hayotiy-ma’naviy ehtiyojiga aylantirish;

– milliy va umuminsoniy qadriyatlarni e‘zozlash va ularga amal qilish;

– hayoti davomida turli yo‘nalishdagi kitoblarni muntazam o‘qish va o‘rganish, xulosa chiqarish, ibrat olish, tegishli holatlarda ulardan o‘z fikrining isboti va dalili sifatida amliyotda foydalana olish;

– o‘z hatti-harakati, fikr-mulohazalariga tanqidiy yondasha olish, o‘zini nazorat qila bilish, og‘zaki va yozma matnlar mazmuniga to‘g‘ri baho bera bilish [6,7,8].

Ijtimoiy-psixologik kompetentlik muammosining umumiy jihatlari G.M.Andreyeva, Ye.A.Abulxanova-Slavskaya, V.P.Bederxanova, A.A.Bodalev, M.Kyarest, V.A.Labunskaya, A.N.Leontev, A.K.Markova, D.Mayers, Ye.S.Mixaylova, A.V.Petrovskiy, S.L.Rubinshteyn, A.V.Xutorskiy, A.J.Yujaninova kabi olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

A.K.Markova ijtimoiy kompetentlikni mazmun jihatdan tahlil qilib, uning jarayonli va natijali tomonlarini ajratib ko‘rsatgan. Muallif kompetentlik tuzilmasini jarayon (pedagogik faoliyat, pedagogik muloqot, o‘qituvchi shaxsi) va pedagogik faoliyat natijalari, ya’ni ta’lim oluvchining ta’lim olganlik va tarbiyalanganlik nuqtai nazaridan tizimlashtirilgan.

A.V.Xutorskiyning o‘tkazgan ilmiy izlanishlarida, kompetentlik – o‘ziga xos individual-psixologik xususiyat sifatida namoyon bo‘lishi, kompetensiya esa insonning aniq bir muhitda samarali va sifatli faoliyati uchun zarur bo‘lgan tayyorgarlikka qo‘yilgan va oldindan belgilangan ijtimoiy talablardan iboratligini ta’kidlaydi.

Psixologik kompetentlik tuzilmasida J.G.Garanina quyidagi ikkita darajaning mohiyatini bilim, ko‘nikma, malaka va fikrlash asosida talqin qiladi:

1) kategoriyalar, hissiy-emotsional obrazlar, ijtimoiy etalonlar, stereotiplar va boshqalar, hamda fikrlash tizimlari (ijtimoiy muammolarni hal etish bo‘yicha reflektiv aqliy faoliyat);

2) amaliy, ijrochilik, ya’ni insonlar bilan o‘zaro ta’sir o‘tkazish malaka va ko‘nikmalar tizimi. Yuqoridagi ikkala yo‘nalish kompetentlikning reflektiv va progressiv xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiladi.

Bizning fikrimizcha, agar shu ikki daraja bo‘lmaganida edi kompetentlik tushunchasining mohiyati u qadar to‘laqonli hisoblanmasdi.

I.A.Zimnaya kompetentlikni yo‘naltirilganlik, maqsadni qo‘ya bilish, xulqning hissiy-irodaviy boshqarilishi, qadriyatli-mazmunli munosabatlarni o‘z ichiga olgan shaxs xususiyatlari sifatida qaraydi. Uning fikricha, kompetentlik tuzilishi quyidagi komponentlar tizimidan iborat:

a) shaxsning ichki psixik, tashqi xulqiy harakatida ushbu xususiyatlarni namoyon qilishga tayyorlik;

b) muvaffaqiyatga erishish uchun vazifalarni bajarishning vositasi, metodlari va dasturlarini anglash, ijtimoiy va kasbiy masalalarni yecha olish, tartib-intizom talablari va o‘ziga xos bo‘lgan me‘yorlariga rioya qilish. Bu kompetensiyaning asosiy mazmun-mohiyatini quyidagicha mazmunda ochib beradi;

c) bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish tajribasi, ya‘ni ko‘nikma va malaka;

d) hissiy-irodaviy regulyatsiya, kompetentlikni namoyon qila olish qobiliyati, uning ijtimoiy va kasbiy o‘zaro ta‘sir holatlariga bog‘liq holda namoyon bo‘lishini muvofiqlashtirish sifatida.

Yuqoridagilardan ko‘rinib turibdiki, kompetensiya tarkibida ijtimoiy-psixologik va kasbiy kompetentlikning namoyon bo‘lish holatlarida o‘zini-o‘zi nazorat qilish, shaxsiy va kasbiy imkoniyatini namoyon qilish qobiliyatini aks ettiruvchi o‘ziga xos belgilarni ajratish zarur. Sud psixologik ekspertizasi jarayonida o‘z bilim, ko‘nikma va malakalarni samarali qo‘llash sud psixolog xodimidan o‘zini-o‘zi idora qilish va o‘zini-o‘zi boshqarishning psixologik mexanizmlarining shakllanishini talab qiladi [6,7,8].

Pedagog A.A.Dunyushin shaxsning ijtimoiy-psixologik kompetentligi kasbiy faoliyatda insonlar bilan o‘zaro munosabatda bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni amalda qo‘llay olish qobiliyati ekanligini ta‘kidlaydi. Ko‘rinib turibdiki, fikr muallifi quyidagi bir necha mulohazalar orqali aniqlashtirilgan:

a) kompetentlik aniq bir faoliyat sub‘ekti tavsifi sifatida baholanishi mumkin;

b) kompetentlikning mazmuni kasbiy faoliyat maqsadi, tuzilishi va maxsus talablariga bog‘liq;

c) kompetentlik hissiy-irodaviy sifatlar, shaxsning muloqotmandligi, intellektual salohiyati, shaxsning yo‘naltirilganligi kompetentlikka asos bo‘lib xizmat qiladi.

Demak, yuqoridagi tahlillarga tayangan holda, sud psixolog xodimlarining kommunikativ kompetentligiga aloqador bo‘lgan jihatlarni rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri ekanligi, sud psixolog xodimlari kasbiy faoliyatining turli tomonlarini tadqiq etishni hozirgi zamon talabi sifatida tushunish lozim.

N.S.Aulova olib borilgan nazariy tahlillarga asoslanib shuni aytish mumkinki, mutaxassislarni faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy kompetentlikning quyidagi mezonlarini asos qilish kerakligini ko‘rsatadi:

– shaxs reflektiv faolligi darajasi – hamkasblarga munosabat, shaxsiy ahamiyatli kasbiy sifatlarda ifodalangan ideal mutaxassis obrazini tanlash, o‘z kasbiga mosligini baholash, reflektiv (o‘z tushunchasi va hatti-harakatlarni anglash) harakatlarning shakllanganligi;

– asosiy texnologik tayyorgarlik sifatida mazmunli-jarayonli, operatsional komponentning shakllanganlik darajasini, kasbiy faoliyatning vositalari, metodlari va yo‘llarini egallash;

– bilish faollik darajasining o‘zlashtirilgan kasbiy bilimlar tizimi, kasbiy masalalarni hal etish usullarini qo‘llash ko‘nikmasi;

– kasbning yuqori ijtimoiy belgilanganligida ishonchning shakllanganligi darajasi;

– samarali kasbiy faoliyat ko‘nikmalarini o‘zlashtirish zaruriyatining ahamiyatini anglash;

– ularni o‘z kasbiy faoliyatida amalga oshirish yo‘llarini topishga intilish;

– anglashning faollik darajasi.

Bizningcha, muallifning mazkur ta‘rifida o‘ziga xos ijtimoiy-psixologik omillar tizimiga alohida e‘tibor qaratadi.

Bugungi kunda jahonda ijtimoiy-psixologik kompetentlikning quyidagi asosiy jihatlari alohida ahamiyat beriladi:

a) ijtimoiy – o‘ziga mas‘uliyatni his etish, hamkorlikda qarorlar qabul qilish va unda faol ishtirok etish qobiliyati, turli etnik madaniyat va dinlarga tolerantlik, shaxsiy qiziqishning jamiyat talablari bilan mosligi;

b) kommunikativ – turli tillardagi yozma va og‘zaki tarzda muloqot qila olish qobiliyatiga egalik;

c) ommaviy axborot vositalari orqali tarqatilayotgan ijtimoiy axborotga tanqidiy munosabat;

d) kognitiv – doimiy ravishda ta’lim olish darajasini oshirishga intilish, o’zining imkoniyatini faollashtirish va amalga oshirishga bo’lgan ehtiyoj, ya’ni bilim va ko’nikmalarni mustaqil egallash, o’zini-o’zi rivojlantirish qobiliyati;

e) madaniyatlararo kompetensiyalar;

f) mustaqil bilish faoliyati sohasidagi kompetentlik;

j) maxsus – kasbiy amallarni mustaqil bajarishga tayyorgarlik, o’z mehnati natijalarini baholash.

Yuqorida qayd etilgan ishlarda kompetentlik mezonlari umumilmiy, ijtimoiy, siyosiy-huquqiy va umumkasbiy bilimlar asosida talqin etilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’kidlash kerakki, kasbiy bilim, ko’nikma va malakalarni ijtimoiy-psixologik kompetentlik omili sifatida talqin qilish an’anasi ham mavjud.

Shunday qilib, malaka ham kompetentlik kabi asosiy va kasbiy bo’lishi, shu bilan birga, kasbiy malakalarni ko’pincha oddiy malakalar deb nomlash ham mumkin. Ilmiy adabiyotlarda asosiy malakalar sifatida quyidagilar kiritiladi:

– shaxsning kasbiy tayyorgarligi darajasidan tashqaridagi uning ekstrofunktsional bilimi, ko’nikmalari, individual xususiyalari;

– aniq kasblar guruhlari sohasidagi ishni bajarish uchun zarur bo’ladigan shaxsning umumkasbiy bilimlari, ko’nikmalari va malakalari, shuningdek, qobiliyatlari va sifatleri;

– turli jamoalarga moslashish va ularda samarali faoliyat uchun zarur madaniyatlararo va sohalararo bilimlar, ko’nikmalar, malakalar va qobiliyatlar [1,3,9,10].

Biz kasbiy kompetentlikka doir izlanishlarga tayanib, qo’riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik omillarini belgilovchi mezonlar majmuasini quyidagilarga ajratdik:

1. Kognitiv (bilish);

1.1. Kasbiy faoliyat jarayonida fuqarolarni tushunishning maxsus qoidalarini bilish;

1.2. Ijtimoiy xotira – insonlarning qiyofasi, ismini o’zlashtirishga yo’naltirilgan xotira;

1.3. Ijtimoiy intuitsiya – fuqarolarning kayfiyatini, tuyg’ularini, hatti-harakatlarini tushunish motivi, ijtimoiy mazmundagi xulq-atvorni mos tarzda kuzatuvchanlik qobiliyati;

1.4. Ijtimoiy voqelikni prognostik baholay olish – shaxsiy hatti-harakatlari rejasini shakllantirish, o’zining faoliyatini jiplashtirishi, shaxsiy faoliyatini boshqalar ko’zi bilan ko’ra olishi va foydalanilmagan muqobil imkoniyatlar orqali baholash.

2. Emotsional (emotiv);

2.1. Ijtimoiy ifodalilik – ijtimoiy ifodalilik, ijtimoiy sezgirlik, ijtimoiy nazorat;

2.2. Birgalikda qayg’urish – fuqarolarning holatiga kira olish, o’zini boshqalar o’rniga qo’ya olishi qobiliyati.

2.3. O’zini-o’zi tartibga solish qobiliyati – o’zining emotsiyasi va kayfiyatlarini tartibga solish uquvi.

3. Xulqiy (konativ);

3.1. Ijtimoiy idrok qilish insonlarni tinglash malakasi;

3.2. Ijtimoiy o’zaro ta’sirlashuv – hamkorlikda ishlashga shaylik va qobiliyatlilik, o’zaro jamoaviy ta’sirlashuvga qobiliyatlilik;

3.3. Ijtimoiy moslashuvchanlik – tushuntira olish va boshqalarni ishontira olish uquvi, o’zga kishilar bilan chiqishib ketish qobiliyati, atrofdegilar bilan munosabatlarda samimiylilikning namoyon etilishi.

Demak, qo’riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligining to’liq tuzilmasi motivatsion-yo’naltiruvchi bo’g’in, rivojlantiruvchi, tuzatuvchi korreksion va kasbiy maslahat xarakteriga ega bo’lganligi bilan xarakterlanadi.

Shu nuqtai nazardan qo’riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini o’rganish jarayonida har bir qo’riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi va uning o’ziga xos imkoniyatlarini o’rganish va tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilarga asoslanib, tadqiqotimizda qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligi, uning kommunikativ, ijtimoiy-psixologik kompetentligi va emotsional intellektiga ham bog‘liq degan mulohazani ilgari surgan holda ular o‘rtasidagi uyg‘unlikni o‘rganishni maqsad qilib oldik.

Qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy fazilatlari, ularning ijobiy xulq-atvori, ishchanligi, ruhiy asab tizimining barqarorligi, faoliyat davomiyligining uzviyligi, yosh xodimlarning xizmatga amaliy moslashishi, kasbiy shakllanish jarayonini tezlashtirish, hamda ularda xizmat vazifasi bo‘yicha zimmasiga yuklatilgan vazifalarni mustaqil bajarish qobiliyatini rivojlantirish, ular o‘rtasida barqaror professional muhitning shakllanganligi, xodimlarning uzoq muddatli xizmatini rag‘batlantirish, shuningdek, kadrlarning professional va shaxsiy fazilatlari hamda qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish bugungi kunning dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bu esa qo‘riqlash xizmati xodimlarida ijtimoiy-psixologik tadqiqot ishlarini amalga oshirish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotimizda belgilangan vazifadan kelib chiqib, qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligini ta‘minlovchi muhim bo‘lgan omillarni aniqlash va qo‘lga kiritilgan dastlabki natijalar asosida keyingi chora-tadbirlarni, yani psixokorreksion va rivojlantiruvchi tadbirlarni amalda qo‘llash maqsadida V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasidan foydalanildi.

Natijalar. Qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik, kommunikativ kompetentlik va emotsional intellekt omillarini rivojlantirishga qaratilgan trening mashg‘ulotlarini qo‘llash bilan bir qatorda ularning yakuniy natijalarini ikki xil tartibda baholashga erishildi. Birinchisi, trening ishtirokchilarining mashg‘ulotlar asosida kasbiy kompetentlik va uning omillarini aniqlashga qaratilgan mashg‘ulotlarida shakllantirgan sifat va xususiyatlari darajasini aniqlash hamda ikkinchidan, tadqiqotimizning asosiy maqsadidan kelib chiqib, qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligini aniqlash usullarini tatbiq etishdan olingan natijalarga e‘tibor qaratildi.

Kasbiy kompetentlikni rivojlantirish dasturi oqibatida qo‘riqlash xizmati xodimlari o‘zlarining faoliyat jarayonidagi shaxsiy va kasbiy o‘shidagi kamchiliklarni bartaraf etishga erishdilar, deyish mumkin. Buni psixotrening dasturini qo‘llashdan keyingi bosqichdan olingan natijalar ham tasdiqladi.

Qo‘riqlash xizmati xodimlarining trening dasturidan keyingi kasbiy kompetentligining ijtimoiy-psixologik holatini baholash uchun, kasbiy kompetentlik ko‘rsatkichlarining qiyosiy holati o‘rganib chiqildi. Kasbiy kompetentlikni baholovchi so‘rovnomaning psixotrening dasturiga va undan keyingi holatga ko‘ra ko‘rsatkichlar o‘rtacha miqdoriy ko‘rsatkichlari bo‘yicha qiyosiy tahlil qilindi. Aniqlovchi tajriba davomida, kasbiy kompetentlik ko‘rsatkichlari yuqori, o‘rta va quyi darajalari bo‘yicha tahlil qilingan edi.

Qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligi bilan kommunikativ hamda ijtimoiy-psixologik kompetentligi va ularning emotsional intellekti o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqligini ta‘minlash uchun mo‘ljallangan psixotrening dasturi jamoa a‘zolari o‘rtasida tashkil etildi. Bu bu o‘z navbatida qo‘riqlash xizmati xodimi kasbiy kompetentligini ta‘minlashning muhim jihatlari o‘zida mujassamlashtirganligiga urg‘u berildi. Psixotrening dasturi qo‘riqlash xizmati xodimlarining faqatgina individual o‘shisi emas, balki jamoaviy va guruhij jipsligini ta‘minlashga, o‘zaro hurmat va tushunish, nizoga sabab bo‘luvchi holatlarni oldini olishga ham xizmat qila oldi, deyish mumkin. Buning qo‘riqlash xizmati xodimlarining psixotrening dasturni qo‘llashdan keyingi ko‘rsatkichlari ham tasdiqlaydi.

Psixotrening dasturidan keyingi natijalar qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligini ifodalovchi komponentlarda rivojlanishga erishilganligini ko‘rsatdi.

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlashda V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasi asosida nazorat tajribada metodikaning 10 ta asosiy omillari bo‘yicha qo‘lga kiritilgan natijalarni tahlil qiladigan bo‘lsak, ko‘pgina omillardagi ko‘rsatkichlarda yuqori ijobiy o‘shish kuzatilganligini guvohi bo‘lamiz (1-jadval).

1-jadval

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ko‘rsatkichlari (V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning «Psixodiagnostik test» metodikasi bo‘yicha)

t/r	Omillar	Ko‘rsatkichlar	uch yillik ish stajga ega bo‘lgan xodimlar $n_1=130$					uch yildan ortiq ish stajga ega bo‘lgan xodimlar $n_1=130$				
			Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba		Farq	Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba		Farq
			M_1	S	M_2	S	p	M_1	S	M_2	S	p
1	Nevrotizm	quyi	1,27	1,90	1,89	1,02	0,04	1,41	1,36	1,91	1,73	0,00
		o‘rta	4,34	3,87	5,53	3,05	0,03	5,17	2,04	5,89	2,28	0,01
		yuqori	8,41	3,57	9,63	2,24	0,01	7,15	2,18	9,41	2,31	0,05
2	Psixotizm	quyi	1,74	1,38	1,93	1,22	0,02	1,32	1,45	1,96	1,04	0,04
		o‘rta	4,19	2,60	5,77	2,10	0,03	5,31	1,81	5,86	1,12	0,00
		yuqori	7,09	2,93	6,08	1,31	0,01	7,52	2,23	6,06	2,10	0,01
3	Depressiya	quyi	1,25	3,56	1,76	3,11	0,01	1,43	1,29	1,84	1,49	0,08
		o‘rta	5,41	1,86	5,81	1,12	0,07	5,47	2,14	5,85	2,35	0,06
		yuqori	8,32	3,10	6,12	2,13	0,05	7,65	1,16	6,5	1,28	0,08
4	Vijdonlilik	quyi	1,15	1,31	1,86	1,45	0,01	1,35	1,03	1,85	1,25	0,01
		o‘rta	4,83	2,96	5,89	2,04	0,09	5,84	2,64	5,92	2,04	0,08
		yuqori	9,42	3,29	9,91	2,19	0,04	8,84	1,62	9,87	1,03	0,05
5	Turg‘unlashganlik	quyi	1,34	1,14	1,84	1,44	0,01	1,37	1,23	1,88	1,47	0,01
		o‘rta	4,18	2,34	5,78	2,12	0,03	5,15	1,96	5,83	1,12	0,05
		yuqori	8,50	3,21	6,02	3,74	0,05	7,72	3,08	6,07	3,24	0,08
6	Umumiy faollik	quyi	1,08	1,00	1,01	1,42	0,00	1,40	1,86	1,03	1,21	0,04
		o‘rta	4,82	3,28	5,89	3,74	0,01	5,12	2,05	5,92	2,35	0,08
		yuqori	9,12	3,11	9,78	3,45	0,05	7,73	1,09	9,71	1,24	0,01
7	Tobelik	quyi	1,87	2,90	1,41	1,02	0,04	1,34	1,23	1,21	1,75	0,02
		o‘rta	4,51	3,49	4,51	3,21	0,00	5,07	2,03	5,59	2,41	0,03
		yuqori	8,48	2,92	6,23	2,21	0,01	8,37	1,08	6,21	1,24	0,01
8	Muomalaga kirishimlilik	quyi	1,37	3,65	1,02	2,75	0,08	1,41	2,09	1,08	2,42	0,01
		o‘rta	4,73	3,90	5,88	3,12	0,06	5,02	2,23	5,49	2,12	0,07
		yuqori	8,79	3,94	9,71	3,32	0,08	8,35	1,78	9,56	1,02	0,05
9	Estetik taassurotchanlik	quyi	1,80	4,03	1,02	2,67	0,01	1,52	1,06	1,52	1,24	0,01
		o‘rta	5,01	3,45	5,75	3,45	0,08	5,24	3,02	5,86	3,02	0,09
		yuqori	8,59	3,62	7,01	3,62	0,05	8,24	1,88	6,39	1,88	0,04
10	Nazokatlilik	quyi	1,27	3,58	1,10	3,58	0,01	1,43	2,12	1,03	2,12	0,01
		o‘rta	4,63	3,11	5,86	3,11	0,05	5,11	2,53	5,92	2,53	0,03
		yuqori	8,22	3,89	6,08	3,89	0,08	7,91	1,53	6,09	1,53	0,05

Izoh: quyi (1-2 ball), o‘rta (3-6 ball), yuqori (7-10 ball).

M – O‘rtacha arifmetik qiymat. S – Standart og‘ish

2-jadval

Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligi bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi umumiy ko‘rsatkichlari orasidagi korrelyatsion bog‘lanish natijalari (n=260)

<i>Omillar</i>		Kasbiy kompetentlik («Psixodiagnostik test» metodikasi bo‘yicha)									
		Nevrotizm	Psixotizm	Depressiya	Vijdonlilik	Turg‘ unlashganlik	Umumiy faollik	Tobelik	Muomalaga kirishimlilik	Estetik taassurotchanlik	Nazokatlilik
<i>Ijtimoiy-psixologik kompetentlik (Kunitsina metodikasi bo‘yicha)</i>	Insonlarni tushunish	0,219	0,106	-0,281	0,462	0,597*	0,311	0,232	0,679*	0,585*	0,571*
	Vaziyatlarni tushunish	0,239	-0,416	0,143	0,431	0,431	0,159	0,116	0,573*	0,2091	0,209
	Uddaburonlik	0,190	-0,037	0,136	0,259	0,407	0,690*	-0,043	0,23	0,203	0,102
	Axloqiy ustanovkalar	0,387	0,102	-0,318	0,571*	0,320	0,187	0,362	0,418	0,336	0,420
	Muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi	0,401	-0,013	0,019	0,400	0,239	0,569*	-0,218	0,209	0,119	0,112
	Emotsional barqarorlik	0,523*	-0,233	0,078	0,526*	0,469	0,207	-0,108	0,189	-0,108	0,356
	Imidj	0,368	0,230	0,104	0,266	0,482	0,168	0,223	0,201	0,102	0,706**
	Sotsial psixologik kompetentlik	0,211	0,201	-0,155	0,434	0,466	0,401	0,186	0,701**	0,301	0,466
	Verbal kompetentlik	0,402	0,125	-0,154	0,398	0,487	0,201	0,109	0,609*	0,203	0,387
	Operativ ijtimoiy-psixologik kompetentlik	0,561*	0,231	0,060	0,160	-0,102	0,642*	0,407	0,203	0,408	0,197
	Ego kompetentlik	0,173	0,603*	0,412	0,435	0,228	0,204	-0,109	0,312	0,404	0,509*
	Kommunikativ kompetentlik	0,492	0,152	0,149	0,247	0,395	0,298	0,105	0,708**	0,208	0,395
	Ishonchlilik	0,468	0,116	0,159	0,746*	0,512*	0,132	0,103	0,459	0,102	0,312
	Barqaror insoniy munosabatlar	0,573*	0,103	-0,109	0,585*	0,432	0,473	0,109	0,608*	-0,109	0,496
Shaxslilik kommunikativ imkoniyati	0,478	0,236	-0,189	0,241	0,208	0,089	0,122	0,587*	0,204	0,301	

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Olib borilgan trening mashg‘uloti natijasida aniqlovchi tajribada qo‘lga kiritilgan natijalarning ijobiy tomonga o‘sganligini ko‘rishimiz mumkin. Nazorat tajribasidan olingan ma‘lumotardan ko‘rinib turibdiki, qo‘riqlash xizmati xodimlarining kasbiy kompetentligi bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi ko‘rsatkichlarining ijobiy shakllanayotganligini belgilovchi bir qancha statistik ahamiyatga ega bo‘lgan alomatlar o‘rtasidagi korrelyatsion bog‘liqlikda o‘z aksini topgan. Qo‘riqlash xizmati xodimlaridagi bunday ijtimoiy-psixologik imkoniyatning mavjudligi kasbiy faoliyatni to‘g‘ri tashkil qiluvchi omillardan biri sifatida xizmat qiladi. Natijada qo‘riqlash

Nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri tarbiyaviy jihatdan ham namoyon bo’ladi. O’qituvchining madaniyatli, muloyim va hurmatga asoslangan nutqi o’quvchilarda ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi. Bu esa o’quvchilarning o’z fikrini erkin bayon etishiga, xatodan qo’rqmasdan faol qatnashishiga sharoit yaratadi. Aksincha, qo’pol yoki noaniq nutq o’quvchilarda ishonchsizlik va darsga bo’lgan salbiy munosabatni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois nutq texnikasi o’qituvchining pedagogik odobi va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog’liqdir.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi bilimlarni tizimli va mantiqiy yetkazish imkonini beradi. O’qituvchi fikrni izchil bayon etib, tushunchalar o’rtasidagi bog’liqlikni aniq ko’rsata olsa, o’quvchilarda yaxlit tasavvur shakllanadi. Bu esa bilimlarning mustahkamlanishiga va ularni amaliyotda qo’llash ko’nikmasining rivojlanishiga olib keladi. Nutq texnikasi rivojlangan o’qituvchi murakkab mavzularni ham sodda va tushunarli shaklda izohlab bera oladi, bu esa ta’lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. O’qituvchining nutqiy mahorati o’quvchilarning bilimni o’zlashtirish darajasi, darsga bo’lgan qiziqishi va umumiy ta’lim natijalariga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Shu sababli pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta’lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri chuqur psixologik va didaktik asoslarga ega bo’lib, u ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida o’z ifodasini topadi. O’qituvchining nutqi orqali bilimlar yetkaziladi, munosabatlar shakllanadi va tarbiyaviy ta’sir amalga oshiriladi. Shu sababli nutq texnikasi pedagog faoliyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. O’qituvchining ovoz imkoniyatlaridan to’g’ri foydalanishi, nutq sur’atini dars mazmuniga mos ravishda boshqarishi va so’zlarni aniq talaffuz qilishi o’quvchilarning eshitish va idrok etish jarayonini yengillashtiradi hamda bilimlarni ongli o’zlashtirishga yordam beradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o’quvchilarning diqqatini jamlash va uni uzoq vaqt davomida saqlab turishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ifodali va jonli nutq darsni qiziqarli jarayonga aylantiradi, o’quvchilarda mavzuga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. O’qituvchining intonatsiya va urg’ulardan o’rinli foydalanishi muhim tushunchalar va asosiy g’oyalarni ajratib ko’rsatishga xizmat qiladi. Natijada o’quvchilar dars mazmunini yaxshiroq tushunadilar va eslab qoladilar. Bu holat ta’lim samaradorligining oshishida muhim omil hisoblanadi.

Nutq texnikasining samarali bo’lishi pedagogik muloqot sifatini ham belgilaydi. O’qituvchining ochiq, muloyim va ishonchli nutqi o’quvchilar bilan o’zaro hurmatga asoslangan munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o’quvchilar savol berishdan, fikr bildirishdan tortinmaydilar, bu esa dars jarayonida faol ishtirokni ta’minlaydi. O’quvchilarning nutqiy faolligi oshgani sari ularning tafakkuri rivojlanadi, bilimlarni mustaqil o’zlashtirish ko’nikmalari shakllanadi. Shu jihatdan nutq texnikasi faqat o’qituvchi nutqiga emas, balki o’quvchilarning ham nutqiy rivojiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi tarbiyaviy samaradorlikni oshirishda ham muhim o’rin tutadi. O’qituvchining so’z orqali beradigan bahosi, rag’batlantiruvchi yoki tanqidiy fikrlari o’quvchining o’ziga bo’lgan ishonchi va o’qishga bo’lgan munosabatiga bevosita ta’sir etadi. Madaniyatli va odobli nutq o’quvchilarda nutqiy etika, hurmat va muomala madaniyatini shakllantiradi. Bu esa ta’lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy maqsadlariga ham xizmat qiladi.

Umuman olganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta’lim samaradorligini ta’minlovchi muhim pedagogik shartlardan biridir. O’qituvchining nutqiy mahorati darsning mazmunli, tushunarli va ta’sirchan bo’lishini belgilaydi. Nutq texnikasi rivojlangan pedagog o’quvchilarni bilim olishga unday oladi, ularning qiziqishini oshiradi va ta’lim jarayonining yuqori natijalarga erishishini ta’minlaydi. Shu bois nutq texnikasini takomillashtirish pedagoglarning kasbiy rivojlanishida ustuvor yo’nalishlardan biri bo’lib qolaveradi. Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri o’qituvchining kasbiy mahorati va shaxsiy ta’sirchanligini namoyon etuvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. Ta’lim jarayonida bilim faqatgina axborot sifatida emas, balki o’qituvchining so’zi, ohangi va muloqot madaniyati orqali o’quvchi ongiga singdiriladi. Shu jihatdan nutq texnikasi o’qituvchining darsni qanday tashkil etishi, mavzuni qanday ochib berishi va o’quvchilarni qanday

ruhantira olishini belgilaydi. To‘g‘ri va ifodali nutq o‘quvchilarda ishonch uyg‘otadi, bu esa bilimlarni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi.

Pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘quvchilarning idrok va tafakkur jarayonlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchining nutqi mantiqiy va izchil bo‘lsa, o‘quvchilar tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni oson anglaydilar. Nutq sur‘atining o‘rtacha va vaziyatga mos bo‘lishi o‘quvchilarning eshitish orqali qabul qilish qobiliyatini oshiradi. O‘rinli pauzalar esa o‘quvchilarga eshitilgan axborotni tahlil qilish va xulosa chiqarish imkonini beradi. Bunday nutqiy tashkil etilgan dars o‘quvchilarning bilimni mustahkam o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Nutq texnikasining ta‘lim samaradorligiga ta‘siri darsda psixologik qulay muhit yaratishda ham namoyon bo‘ladi. O‘qituvchining xotirjam, muloyim va ishonchli nutqi o‘quvchilarda xavfsizlik va qo‘llab-quvvatlanish hissini uyg‘otadi. Natijada o‘quvchilar o‘z fikrini erkin bayon etishga, savollar berishga va muhokamalarda faol qatnashishga moyil bo‘ladilar. Bu holat ta‘lim jarayonining interfaol tus olishiga va o‘quvchilarning bilish faolligi oshishiga olib keladi.

Shuningdek, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘limning tarbiyaviy samaradorligini ham oshiradi. O‘qituvchining nutqida namoyon bo‘ladigan hurmat, sabr-toqat va odob o‘quvchilar uchun namuna bo‘lib xizmat qiladi. So‘z orqali berilgan rag‘batlantirish o‘quvchining o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi, ehtiyotkor va o‘rinli tanqid esa uning o‘z ustida ishlashiga undaydi. Shu tarzda nutq texnikasi o‘quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini ta‘minlovchi muhim pedagogik omil hisoblanadi. O‘qituvchining nutqiy mahorati dars mazmunini chuqur anglash, o‘quvchilarning faolligini oshirish va ta‘lim-tarbiya jarayonida yuqori natijalarga erishishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli pedagoglar nutq texnikasini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti bo‘lib qoladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qituvchining nutqiy mahorati o‘quvchilarning bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishiga xizmat qiladi. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash jarayonida nutq texnikasini rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur. Xulosa qilib aytganda, pedagogik jarayonda nutq texnikasi ta‘lim samaradorligini oshiruvchi yetakchi omillardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining ravon, aniq va ifodali nutqi o‘quvchilarning bilimni ongli o‘zlashtirishiga, dars jarayonida faol ishtirok etishiga hamda mustaqil fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq texnikasi orqali o‘qituvchi nafaqat bilim beradi, balki o‘quvchi shaxsiga tarbiyaviy ta‘sir ko‘rsatadi, ijobiy psixologik muhitni shakllantiradi va o‘zaro muloqotni mustahkamlaydi. Shu bois bo‘lajak va amaldagi pedagoglarning nutq texnikasini doimiy ravishda rivojlantirib borish ta‘lim sifatini yuksaltirish, pedagogik mahoratni oshirish va zamonaviy ta‘lim talablariga mos, raqobatbardosh o‘qituvchi shaxsini shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Xulosa o‘rnida shuni ta‘kidlash joizki, pedagogik jarayonda nutq texnikasi o‘qituvchining kasbiy faoliyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. O‘qituvchining so‘zlash uslubi, ovoz ohangi, nutqning mantiqiyiligi va ifodaliligi ta‘lim mazmunining o‘quvchi ongiga qay darajada samarali yetib borishini belgilaydi. Nutq texnikasi mukammal shakllangan pedagog dars jarayonini mazmunli, tushunarli va qiziqarli tashkil eta oladi, bu esa o‘quvchilarning bilimlarni puxta o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, nutq texnikasi ta‘lim jarayonida pedagogik muloqot va tarbiyaviy ta‘sirning asosiy vositasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘qituvchining madaniyatli va ta‘sirchan nutqi o‘quvchilarda hurmat, ishonch va ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bunday muhitda o‘quvchilar erkin fikr bildiradilar, darsda faol ishtirok etadilar va o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishlari ortadi. Natijada ta‘lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmay, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, bo‘lajak o‘qituvchilarda nutq texnikasini rivojlantirish va pedagogik jarayonda undan samarali foydalanish ta‘lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Nutqiy mahoratga ega bo‘lgan pedagog zamonaviy ta‘lim talablariga javob bera oladigan, o‘quvchi bilan samarali muloqot o‘rnata oladigan va jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan barkamol avlodni tarbiyalashga qodir mutaxassis sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Saidova N. Pedagogik nutq va ta'lim samaradorligi. – Toshkent, 2020.
2. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent, 2022.
3. UNESCO. Teaching Effectiveness and Communication, 2021.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich		Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shuxratovich	Shavkat	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Sharifovich	Shuxrat	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Rahmat o'g'li	Nazirjon	O'smirlarda konstruktiv xulq-atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li		Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova G'ayratovna	Ferangiz	O'smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo'naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Namoz o'g'li	Nodirbek	O'smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o'rni	35
Hamroyev Jasur		Talabalari o'rtasida sun'iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Rahmat qizi	Zarina	Loyihaviy yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shodieich	Shukhrat	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev		Raqamli davrda ijtimoiy media va sun'iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta'siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o'g'li		Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova Komil qizi	O'g'iloy	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nu'monovna	Nodira	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Husniddin qizi	Dilnura	Dezadaptatsiyalashgan o'smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович		Особенности течения и лечения atopического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g‘li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug‘bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug‘ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morchilik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi		Nogironligi bo'lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo'shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich		Raqamli ta'lim jarayonlarini o'rgatishning bo'lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi		Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir		The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich		Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Iskandarov Abdug'aniyevich	Sherzod		
Туйбаева Бахтияровна	Саида	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon qizi	Adxamjon	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Saidali qizi	Zulayho	Umumta'lim maktablarida xulqi og'ishgan o'quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Rahimovna	Saida	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi		Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o'quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Aleksandrovna	Dilnoza	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o'rtasidagi bog'liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Mirzayev Xasanjon o'g'li	Ismoiljon		
Xasanova Kumushbek qizi	Aziza	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Axmadillo o'g'li	Izzatillo	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta'sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Толыбаевич	Саулат	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi		Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o'zini boshqarishning o'zaro aloqasi	231
Ro'ziyeva Sitora qizi	Sitora Odil	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Sherquzi qizi	Madinaxon	Mustaqil ta'lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta'siri	237
Murodjonova Dilzoraxon qizi	Tolibjon	Kimyoning kriminalistikadagi o'rni	240